

Voorbereidend
Beroeps
Onderwijs

Middelbaar
Algemeen
Voortgezet
Onderwijs

Tekstboekje

Tijdvak 2
Woensdag 20 juni
9.00–11.00 uur

Publieke geheimen

1 **D**agelijks vertellen mensen voor de televisiecamera hun meest intieme problemen aan Catherine Keijl, Maya Eksteen of Violet Falkenburg, terwijl heel Nederland kan meeluisteren. We zien een vader geëmotioneerd vertellen hoe zijn dochter werd neergeschoten door haar ex-man. We kijken naar de zoon die vertelt hoe zijn moeder verliefd werd op de verpleegster van zijn zieke vader.

2 10 Bij het kijken naar deze programma's dringt zich de vraag op wat deze mensen bezielt. Wat beweegt iemand om zijn meest pijnlijke en persoonlijke ervaringen, waar soms de eigen familie nog niet eens van op de hoogte is, via de televisie te openbaren aan een miljoenenpubliek? Zijn het mensen die bereid zijn hun ziel en zaligheid aan Catherine te verkopen in ruil voor vijftien minuten bekend zijn? Of zijn Maya Eksteen en haar collega's slechts middelen om een hoger doel te bereiken?

3 Communicatiewetenschapper Anemoon Elzinga onderzocht aan de hand van deze vragen in haar afstudeeronderzoek *De Spreekbuis* de motieven van mensen om deel te nemen aan dergelijke praatprogramma's. Zij ondervroeg hiervoor 32 mensen die zijn verschenen in uitzendingen als *Catherine, Rondom Tien, Vinger aan de pols* en *Man/Vrouw*. Dit zijn praatprogramma's waarin gewone mensen praten over een vaak gevoelig thema. Meestal is er een arts of een psycholoog of een andere deskundige aanwezig en mengt het publiek zich ook in de discussie.

4 De drijfveer om met dit soort programma's mee te doen die door bijna alle ondervraagden wordt vermeld, is wat Elzinga 'evangeliseren' noemt. Dit is de behoefte van talkshowgasten om het publiek voor te lichten, om vooroordelen weg te nemen en meer begrip te kweken. Of zoals een deelnemer het uitdrukt: „Dat je in ieder geval een groot publiek bereikt.” Elzinga gebruikt de term evangeliseren, omdat deelnemers er vaak heilig in geloven dat hun boodschap tot meer begrip zal leiden bij de kijker en dat hun optreden echt iets kan veranderen.

5 Het motief dat ná evangelisatie het meest wordt genoemd, is het therapeutische effect dat het vertellen van je verhaal kan hebben. Het praatprogramma vertoont dan ook enige overeenkomst met therapie: de presentator toont net als de therapeut belangstelling en medeleven. Bovendien leert de deelnemer door zijn verhaal te vertellen alles op een rijtje te zetten en de situatie onder ogen te zien.

6 55 Een ander motief – dat waarschijnlijk nog vaker voorkomt dan uit het onderzoek blijkt, omdat mensen het niet altijd zullen toegeven – is roem. Zodra mensen de gelegenheid krijgen om vijftien minuten bekend te zijn, zullen ze die met beide handen aangrijpen. Je bent even een Bekende Nederlander, al is dat dan dankzij je proble-

matische verleden of je drankmisbruik.

7 Bij eenderde van de ondervraagden speelt wraak een rol bij hun deelname. Zoals bij de vrouw 65 die was bevallen van een gehandicapt kind, doordat de dronken arts niet tijdig had ingegrepen. Overigens kiezen de meeste deelnemers ervoor anderen niet rechtstreeks te schande te maken en geen namen te noemen. Wraak speelt alleen op de achtergrond mee. „We willen er niet direct over praten. Niet in het programma. Dat heeft geen positief doel.” Voor de meeste deelnemers is het belangrijk dat zij erkenning krijgen van het publiek, dat met hen meeleeft.

8 75 Het blijkt dus dat mensen duidelijke redenen hebben om aan praatprogramma's deel te nemen. In veel gevallen levert het meedoen het gewenste resultaat op. Men zou kunnen zeggen dat de deelnemers de talkshows gebruiken om hun boodschap te verkondigen of om aan hun behoefte aan erkenning en aandacht te voldoen.

Uit het onderzoek van Elzinga komt echter wel naar voren dat de programmamakers op hun beurt soms schaamteloos gebruikmaken van hun 85 deelnemers, die toch in een kwetsbare positie zitten. Wat daarbij opvalt, is dat de veelal goedgevoerde motivatie van de deelnemers vaak in scherp contrast staat met hun ondergeschikte houding in de fase voor de uitzending. De meeste 90 deelnemers stellen in die fase geen enkele eis en laten alle initiatief aan de programmamakers over. Bijna de helft van de deelnemers wordt hiertoe ook min of meer gedwongen, doordat ze een contract moeten tekenen waarin ze afzien van hun rechten. 95 Dat betekent onder andere dat de deelnemer niet meer terug mag komen op uitlatingen waar hij achteraf spijt van heeft.

Dit laatste komt nogal eens voor, doordat veel mensen zich meer laten ontlokken dan eigenlijk 100 hun bedoeling is. Mensen voelen zich verplicht om antwoord te geven op vragen, omdat ze nou eenmaal in het programma zitten. Dat is de zogenaamde 'voet-tussen-de-deur-techniek'. Een andere techniek is die van de overval: vragen 105 stellen die niet aan de orde zijn geweest in het voorgesprek.

Dit soort tactieken werpt een andere vraag op. Wat zijn eigenlijk de motieven van de programmamakers en de presentatoren om deze 110 programma's te maken? Zijn zij er wel in geïnteresseerd een gelegenheid te bieden voor de evangelisatiewensen van hun gasten? En zijn ze wel bereid om tegemoet te komen aan de behoeften van de deelnemers aan medeleven en 115 echte interesse? De Amerikaanse presentator Jerry Springer zei: „Dat er mensen zijn die zich vrijwillig beschikbaar stellen als 'slachtoffer', begrijp ik zelf ook niet. Mensen hebben alles over voor een paar minuten zendtijd. Zelfs een vernedering.” 120 Medelijden heeft hij dan ook niet met zijn gasten: „Ze weten wat ze kunnen verwachten.” Dit laatste is nog maar de vraag. Als ik afga op de motieven van de meeste talkshowgasten, verwachten ze misschien wel vaak te veel.

naar: Heleen Peverelli
uit: *Psychologie*, april 1998

Pubergeweld

1 Dit nieuwe jaar begon, zoals het oude eindigde: met
veel agressieve incidenten. Ze hebben klaarblijkelijk
weinig geholpen, al die waxinelichtjes die vorig jaar zijn
ontstoken, de bloemen die op straat zijn gelegd, de
5 minuten stilte die in het hele land in acht zijn genomen
vanwege het geweld op straat. Ook de afgelopen weken
zijn er weer tal van vaak massale vechtpartijen en
opstootjes geweest. Schietpartijen ook, zoals vorige
week vrijdag in de metro van Rotterdam, waarbij vijf
10 mensen betrokken waren. De daders waren ongeveer 25
jaar oud.

2 Doden zijn er bij deze incidenten niet gevallen. Maar
de aanhoudende agressie zorgt er wel voor dat de
verontrusting over het straatgeweld nog steeds groot is.
15 Die begon met de dood van Joes Kloppenburg in 1996
in Amsterdam en bereikte een hoogtepunt na het
doodschoppen van Meindert Tjoelker in Leeuwarden.
Die daad van een aantal zich als 'burgermannetjes'
omschrijvende dronken jonge mannen was aanleiding
20 voor spontane herdenkingsacties en grote
verontwaardiging.

3 Sindsdien worden de bezorgdheid en de indruk dat
de binnenstad 's avonds en 's nachts een plek om te
mijden is geworden, gevoed door nieuwe
25 gewelddadigheden. Sommige halen alleen de regionale
krant; de rest van het land kijkt er blijkbaar niet meer
van op. In Veendam bijvoorbeeld. Wanneer
woordvoester Joke Schaap van de politie telefonisch
mijn vragen heeft beantwoord over een massale
30 vechtpartij tussen Turkse en Nederlandse jongeren die
wél landelijk de aandacht trok, wordt ze spontaan boos
over een paar recente, zogenaamd 'kleine' incidenten in
de buurt.

4 Nog steeds zijn het meerderjarige jongeren die de
35 meeste problemen geven. In de laatst beschikbare cijfers
van het ministerie van Justitie, die betrekking hebben
op 1996, plegen de 24-jarigen in absolute zin de meeste
misdrijven. Relatief – afgezet tegen hun aandeel in de
bevolking – zijn de negentienjarigen de grootste
40 boosdoeners. Maar wat vooral opvalt, is de toenemende
gewelddadigheid van jongeren die strafrechtelijk als
minderjarig worden beschouwd: de twaalf- tot en met
zeventienjarigen.

5 Het aantal door de politie verhoorde minderjarige
45 verdachten van gewelddelicten is tussen 1985 en 1996
meer dan verdubbeld: van ruim drieduizend naar een
krappe achtduizend. Met name de laatste paar jaar gaat
het hard. In 1991 ligt het aantal verdachten nog beneden
de vierduizend, daarna gaan de cijfers razendsnel
50 omhoog: een verdubbeling in slechts een paar jaar. In
dezelfde periode neemt het aantal meerderjarige
verdachten van gewelddelicten toe met dertig procent.

6 Zo groot als de bezorgdheid bij burgers over deze en
andere gevallen van 'zinloos geweld' is, zo groot is ook

55 de verwarring onder deskundigen en bestuurders die
zich over het verschijnsel buigen. Leidinggevende
mensen discussiëren intensief over de vraag hoe erg het
nou werkelijk met Nederlandse jongeren gesteld is. Vaak
zonder tot een eensluidend antwoord te komen.

7 60 Het politieke debat over zinloos geweld is niet
minder verwarrend; het brengt althans een heldere
analyse van het probleem niet dichterbij. De ene partij
eist 'meer blauw op straat', de andere mikt op meer
welzijnswerk, een derde roept falende ouders en
65 onderwijzers ter verantwoording, een vierde geeft
gewelddadigheden en drugs de schuld en een vijfde koppelt
jongerencriminaliteit vooral aan een gebrek aan sociaal-
economische kansen.

8 Diezelfde verwarring is heel goed terug te zien in het
70 beleid van de verschillende gemeenten. Feitelijk is er
geen peil op te trekken: er wordt met hagel geschoten,
opdat er af en toe ten minste één kogeltje raak is. In de
ene stad wordt geïnvesteerd in wijkagenten, de andere
probeert de spreiding van tijdstippen waarop goedkoop
75 drank wordt verkocht ('piekuren') aan te pakken. Dit om
te voorkomen dat jongeren de hele avond voor een
prijke kunnen drinken. Elders is sinds een paar
maanden het uit New York overgewaaide *zero tolerance*-
beleid erg in: lantaarnpaalschoppers en wildplassers
80 gaan meteen op de bon. Weer een andere stad tracht de
drugshandel in discotheken terug te dringen of hangt
camera's op in binnenstad en nachtbus.

9 Deze verschillen in aanpak belemmeren een snelle
uitroeiing van de genoemde wantoestanden op landelijk
85 niveau. Sommige algemene maatregelen lijken zo voor
de hand te liggen: gewoon de kroegen eerder dicht, dat
scheelt een hoop in de veiligheid in de binnenstad. Maar
de horeca ligt dwars. In Amsterdam bleek een paar jaar
geleden dat de politie vergeefs protesteerde tegen
90 verruiming van de sluitingstijden; de combinatie van
horecawereld en politici, die de stad 'minder
provinciaal' wilden maken, bleek sterker.

10 De vraag is, hoe lang de macht van de horeca nog
stand houdt. Het kabinet wilde de minimumleeftijd
95 voor alcoholverkoop verhogen van zestien naar achttien
jaar. Daar heeft het onlangs van afgezien, omdat de
horecabranche onwillig was om mee te werken.
Bovendien lijkt de politiek zich in het algemeen niet zo
druk te maken over alcoholmisbruik. Over vernieling
100 daarentegen, bijvoorbeeld van sigarettenautomaten,
windt ze zich wel op.

11 Maar onder meer in Apeldoorn heeft men nu echt
genoeg van het gebrek aan dadendrang van de horeca.
Daar is aan de horeca een duidelijke eis gesteld. Binnen
een maand moeten de cafébazen duidelijk gemaakt
105 hebben 'wat ze dan wél willen'. Mogelijk zet Apeldoorn
alle partijen op het goede spoor.

*naar: Gertjan van Schoonhoven
uit: Elsevier, 21 februari 1998*

**De O is weer in de maand:
tijd voor de griepprik!**

Als u 65-plusser bent, of u heeft een hart- of longziekte of diabetes, dan komt u in aanmerking voor een gratis griepprik. Uw huisarts zorgt ervoor.

Dyslexie op het werk

1 Je wordt overgeplaatst naar de postkamer, maar
je kunt niet goed lezen en elke dag is een hel. Je
bent als vertegenwoordiger vaak op weg, maar je
kunt de verkeersborden niet ontcijferen en je
5 formulieren zitten vol spelfouten. Je staat op het
station voor de kaartjesautomaat, de rij achter je
wordt steeds ongeduldiger en je kunt de plaats van
bestemming niet ontcijferen. Als je gewoon kunt
lezen en spellen, zijn het problemen die je hooguit
10 in nare dromen tegenkomt, maar voor mensen
met dyslexie is het de dagelijkse realiteit.

2 Tegenwoordig is dyslexie een bekend
verschijnsel. Wie op de basisschool of de
middelbare school ernstige problemen ondervindt
15 bij het lezen en schrijven, kan in principe rekenen op
speciale begeleiding.

3 Voor volwassenen met dyslexie ligt dit echter
anders. Zij gingen veelal naar school in een tijd
waarin die gerichte begeleiding nog niet bestond.
20 Ook is de situatie op het werk anders dan op
school. Dyslexie is een stoornis die nooit overgaat
en vele volwassenen ondervinden er de gevolgen
van in hun werk. Ook kunnen sociale en
emotionele problemen ontstaan, maar hierover
25 was tot voor kort nog weinig bekend.

4 In Groningen biedt de Stichting Molendrift, een
instelling voor leer- en opvoedingsproblemen, hulp
aan volwassenen met dyslexie. Deze hulp is gericht
op de lees- en schrijfproblemen zelf, maar ook op
30 het beter leren omgaan met deze problemen.
Want hoewel de lees- en schrijfprestaties door
oefening meestal verbeteren, verdwijnen de
problemen nooit helemaal. Het is van groot belang
er ontspannen mee te kunnen omgaan. Waar hangt
35 dat van af?

5 Volgens Ellen Loykens en Anneke Mulder, beiden
werkzaam bij de Stichting Molendrift, is de grootte
van het defect erg belangrijk. Soms is dit zo groot
dat het niet lukt om foutloos een eenvoudig briefje
40 te schrijven en is de stoornis altijd merkbaar. Soms
gaat alleen het lezen moeizaam en heeft de
dyslecticus gewoon wat meer tijd nodig. Slechts
een kleine groep komt helemaal niet toe aan het
begrijpen van de tekst.

6 45 Verder is er de invloed van de persoonlijkheid.
Mensen die emotioneel evenwichtig zijn, kunnen
ertegen fouten te maken. Zij beschouwen hun 11

leesproblemen niet direct als een persoonlijk falen
en zoeken zelfstandig naar oplossingen. Wie
50 emotioneel niet stabiel is, wordt snel boos, wijst
kritiek altijd van de hand en zal overal een
probleem van maken.

Ten slotte is er de aard van het beroep. In
sommige beroepen staan lezen en schrijven nu
55 eenmaal meer centraal dan in andere. Maar ook de
elektricien krijgt te maken met handleidingen die
gelezen moeten worden en de automonteur moet
formulieren invullen. Uit recent onderzoek blijkt
dat dit volwassen dyslectici zo veel energie kost,
60 dat er vaak weinig tijd en energie overblijft voor
andere dingen.

De gevolgen van dyslexie zijn sterk van boven-
staande factoren afhankelijk. Schaamte voor de
stoornis en geheimhouding van de problemen
65 kunnen ertoe leiden dat iemand voortdurend bang
is te worden betrapt. Opmerkingen van anderen
over het functioneren op het werk worden dan al
snel opgevat als kritiek. Het zoeken naar
praktische oplossingen blijft achterwege: dat zou
70 immers het probleem juist zichtbaar maken!

Ook kan de beoordeling van eigen en
andermans kwaliteiten sterk worden aangetast;
eigen prestaties worden ondergewaardeerd en die
van anderen overschat. Vaak worden bijvoorbeeld
75 nascholingscursussen vermeden, omdat men denkt
de leerstof toch niet aan te kunnen, terwijl
anderen 'er niks voor hoeven te doen'. Voor
enkelen wordt dyslexie zo'n struikelblok, dat
werkelijk alles eraan wordt opgehangen en de
80 dyslecticus zichzelf als een gehandicapte ziet.

Als de werksituatie dat enigszins mogelijk
maakt, zo adviseren Loykens en Mulder, moet de
dyslecticus vooral open zijn over de lees- en
spellingproblemen. Daardoor wordt het zoeken
85 naar oplossingen mogelijk. In de
begeleidingspraktijk van Molendrift kan overleg
met de afdeling Personeelszaken of de
maatschappelijk werker van het bedrijf soms
leiden tot een andere functie voor een werknemer
90 of tot aanpassingen, zoals: het gebruik van een
dicteerapparaat, werken met een secretaresse, een
soepele houding ten opzichte van spelfouten of
een lager werktempo.

Volgens Loykens en Mulder is er een grote

95 groep mensen met dyslexie die daar nauwelijks
emotionele problemen door heeft, maar bij wie
het beroep zulke hoge eisen stelt aan lees- en
spelvaardigheden, dat moet worden gezocht naar
100 werkzaamheden kan dan al veel verheldering
bieden: waar en wanneer spelen spelling- of
leesproblemen een rol en welke oefeningen
kunnen worden gedaan om die problemen te
verhelpen of te omzeilen? Vooral de positieve
105 effecten van een leestraining zijn vaak goed
merkbaar. Bij spellingproblemen kunnen soms
schrijfmethoden worden ontwikkeld die de
dyslecticus tijdens het werk kan gebruiken, maar
vaak blijft achteraf extra controle nodig.
12 110 Een andere groep ervaart naast de technische
problemen ook emotionele problemen, zoals

schaamte, angst en een aangetast gevoel van
eigenwaarde. Deze mensen moeten eerst leren
ontdekken wat de gevolgen zijn van hun foute kijk
115 op dyslexie en wat die ontdekking betekent voor
hun gevoelens en gedrag. Vervolgens moeten zij
leren anders tegen hun dyslexie aan te kijken. Voor
sommigen kan het al een enorme opluchting zijn te
gaan inzien dat het beeld dat ze van hun eigen
120 prestaties hebben, te negatief en onwerkelijk is.

13 Al met al lijken veel dyslectici gewoon hun weg
te kunnen vinden in de maatschappij, maar men
moet niet uit het oog verliezen dat dyslexie echt
een probleem kan vormen in iemands bestaan.
125 Naarmate dyslexie meer verbonden is met
gevoelens van schaamte en een negatief zelfbeeld,
kunnen de gevolgen schadelijker zijn en kan
intensievere hulp nodig zijn.

*naar: Frans Schalkwijk
uit: Psychologie magazine, september 1999*

Twisten rond de tong

1 **E**r is geen 'gouden standaard' voor lekker", zegt Bob Cramwinckel van het Centrum voor Smaakonderzoek (CSO) in Wageningen. Lekker zit niet „in de mond, maar tussen de oren. „Unox bijvoorbeeld heeft ooit een test gedaan met soep. Huisvrouwen in Oss werd gevraagd zelfgemaakte soep in te leveren. Unox zou die proberen na te maken. Een week later mochten ze komen proeven. Unox zette ze twee kopjes voor, een met hun eigen soep en een met soep zogenaamd uit de fabriek. In werkelijkheid hadden ze de zelfgemaakte soep verdeeld over twee kopjes. „Leuk geprobeerd", zeiden de vrouwen, „maar die van onszelf is toch lekkerder.”

2 Voor Cramwinckel is dit het bewijs dat smaak meer een beleving is dan een eigenschap van het product zelf. Proeven gaat vooral gepaard met emoties. Mensen worden daarbij geleid door behoeftes, zo luidt de theorie van Cramwinckel. Hij onderscheidt verschillende behoeftes. Naast de zin in iets nieuws kan dat bijvoorbeeld de behoefte zijn om jezelf te verwennen, het verlangen naar iets exclusiefs, of juist naar iets vertrouwds. Als kind zijn we op zoek naar veiligheid en kiezen we voor vertrouwd eten. Als we ouder worden, veranderen onze behoeftes en wordt ook onze smaak 'volwassener'. We gaan op zoek naar uitdagingen.

3 „Alles wat aan een behoefte voldoet, is lekker", betoogt de Wageninger. Een product kan dus alleen een succes worden als het beantwoordt aan een behoefte. „Een imagocampagne kan daarbij wonderen verrichten", zegt Cramwinckel, die beweert dat hij met de juiste publiciteit heel Nederland aan de spruit kan krijgen. „Laat je mensen in een televisieserie elke dag juichend spruiten eten, dan schiet de verkoop omhoog.”

4 „De geest speelt een grote rol bij smaak", geeft dr. ir. Kees de Graaf, smaakexpert van de Universiteit Wageningen, toe. Maar behalve geestelijke factoren spelen volgens hem ook biologische en sociale factoren een rol.

5 Volgens De Graaf zijn er drie mechanismen aan het werk waarmee we bijna al onze voedselvoorkeuren kunnen verklaren. Het eerste mechanisme is wat hij 'het gevoel achteraf' noemt. Zeg maar hoe je je voelt nadat je iets gegeten hebt. Voel je je goed, dan was het lekker. Voel je je niet goed, dan was het niet lekker. Zaken als friet, chips

en chocoladerepen geven snel voldoening en energie. Dus is het biologisch gezien begrijpelijk dat we dat lekker vinden. Het tweede is 'blootstelling'. Hoe vaker je aan iets wordt blootgesteld, hoe lekkerder je het gaat vinden. Daarmee kun je verklaren waardoor kinderen in India van kerrie houden en de onze van kaas. Het derde mechanisme is 'de sociale omgeving', een gezellig bakje koffie, de troost van zoet.

6 Onze smaak ontwikkelt zich. Dat vindt ook Cas Spijkers, jarenlang Nederlands meest toonaangevende kok. „De fijnste smaken worden geleverd door de natuur", zegt de Brabantse levensgenieter. „Maar de pure smaken staan onder druk door de voedingsindustrie", waarschuwt Spijkers, die zich zorgen maakt over de oprukkende smaakvervlakking. „Mensen vinden zoet lekker. Dus wat doen ze? Het bitter wordt weggeteeld uit de witlof. Als je kinderen echte mayonaise voorzet van verse eieren, vinden ze het niet lekker. Ze hebben liever die uit de pot. Dat is toch schandalig.”

7 „Dat verwijt is niet terecht", vindt prof. dr. Hans van Trijp, deeltijd-hoogleraar en onderzoeker van consumentengedrag bij voedselgigant Unilever. „De voedingsindustrie reageert op wat de mensen willen", zegt hij. Want ondanks alle smaaktheorieën is er voor bedrijven maar één manier om erachter te komen wat de mensen lekker vinden: consumentenonderzoek. Met behulp van proefpanels proberen bedrijven uit te vinden wat het meest in de smaak valt.

8 „Lekker mag persoonlijk zijn, smaak is onafhankelijk van personen", houdt Van Trijp vol. „Als je drie mensen een suikerklontje geeft, proeven ze alledrie zoet. Alleen houdt de een meer van zoet dan de ander. De smaak zit wel degelijk in het product.”

9 „De industrie heeft geen enkel belang bij smaakvervlakking", zegt Van Trijp. „Trouwens de industrie heeft juist flink bijgedragen aan smaakverbreding. Veel mensen hebben buitenlandse producten leren kennen dankzij de voedingsindustrie.”

10 De deskundigen zijn het duidelijk oneens over de vraag wat nu eigenlijk domineert: het voedsel zelf of de stemming van de proever. Maar eens zijn zij het in ieder geval over dit ene punt: de smaak staat niet vast, maar is vatbaar voor beïnvloeding.

naar: Mac van Dinther

uit: de Volkskrant, 24 december 1999

Einde